

ЕВРОПЕЙСКА КОМИСИЯ

Брюксел, 7.6.2011
SEC(2011) 711 окончателен

РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЯТА

**Оценка на Националната програма за реформи и Конвергентната програма на
БЪЛГАРИЯ от 2011 г.**

Придружителен документ

Препоръка за

ПРЕПОРЪКА НА СЪВЕТА

**относно Националната програма за реформи на България от 2011 г. и за
представяне на становище на Съвета относно актуализираната Конвергентна
програма на България за периода 2011—2014 г.**

{SEC(2011) 818 окончателен}

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Българската икономика понастоящем се стабилизира след рязка корекция през 2009—2010 г. Обратът се дължи главно на продължаващо силно покачване на износа, подкрепено от благоприятното развитие на световната търговия и попълване на запасите. Икономическата криза рязко прекъсна период на силен икономически растеж и предизвика намаляването на някои от натрупаните дисбаланси. Една от основните цели на страната остава устойчиво догонване и повишаване на жизнения стандарт. Структурните пречки в редица икономически области продължават да възпрепятстват перспективите за устойчив икономически растеж в дългосрочен план. В отговор на тези предизвикателства, правителството предвижда продължаване на постепенната фискална консолидация и структурни реформи, както е очертано в Националната програма за реформи (НПП) и Конвергентната програма (КП), представени на Европейската комисия на 15 април 2011 г.

2. ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НАПОСЛЕДЪК И В ПЕРСПЕКТИВА

2.1 ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НАПОСЛЕДЪК

През 2010 г. БВП в реално изражение стигна дъното на спад, като през второто тримесечие на 2010 г. започна отново да нараства, след отбелязаното кумулативно понижение със 7,1 % от най-високата до най-ниската стойност. Растежът на заплатите в номинално изражение се оказа доста устойчив срещу рецесията, поради което приспособяването беше осъществено главно за сметка на трудовата заетост, която спадна общо с 8 % през периода 2009—2010 г. Възстановяването набра скорост през втората половина на годината, в резултат на което общо за 2010 г. растежът на БВП в реално изражение като цяло беше близо до нулата. Основните фактори за растежа бяха силният подем на износа, подновяването на запасите и подобреното използване на предоставяни от ЕС средства. Нестабилният пазар на труда обаче, както и увеличеното предпазно спестяване от страна на домакинствата и намаленият растеж на кредитирането, продължиха да влияят отрицателно върху потреблението на домакинствата, което е показателно за бавния и неравномерен характер на българското икономическо възстановяване. Макар че значителното повишаване през периода 2007—2009 г. на разходите за труд на единица продукция се отрази отрицателно върху конкурентоспособността на България, тези разходи все още са достатъчно ниски за конкурентното предимство на България спрямо повечето държави-членки на ЕС (каре 1).

Повечето дисбаланси, разкрити от кризата, започнаха да намаляват или са подложени на значително коригиране. Външният дисбаланс беше коригиран бързо по време на кризата и дефицитът по текущата сметка намалю до 1 % от БВП през 2010 г. спрямо повече от 25 % от БВП през 2007 г., отразявайки комбинирания ефект от ограничено външно финансиране и засилено търсене на български износ. Високите темпове на растеж на кредитирането, наблюдавани по време на икономическия подем, бързо намаляха от над 60 % в края на 2007 г. на само 3,6 % в края на 2009 г. и 0 % през 2010 г., като замразяването на кредитната дейност се дължи на липсата на търсене и на влошаването на кредитното качество. Очаква се обаче позицията на нетната финансова стойност (НФС), която до 2009 г. се влоши до -113 % от БВП, да остане висока и да се променя бавно, докато реалният ефективен обменен курс претърпя само ограничена

корекция, считано към края на 2010 г. Брутният външен дълг намаля само в умерена степен от 108 % от БВП през 2009 г. на 96 % от БВП към януари 2011 г., като той отразява главно междуфирмени заеми и се състои предимно от частен негарантиран дълг. Валутният борд понесе добре последната глобална икономическа и финансова криза, а банковият сектор доказва устойчивостта си спрямо резкия спад на капиталовите потоци и растящите финансови разходи. Като цяло банковият сектор остана добре капитализиран и стабилен — не на последно място заради съществуващите капиталови буфери, допълнителните антициклични мерки за пруденциален надзор на дейността, предприети от Българската народна банка (БНБ), и продължаващата подкрепа от банките майки.

2.2 ПЕРСПЕКТИВИ

Предвижда се растеж на БВП средно с около 2 % през периода 2012—2015 г. и леко увеличение на 3 % през 2016—2020 г. Безработицата ще остане висока в близко бъдеще, като заетостта ще започне да се увеличава, но постепенно. Размерът на инвестициите спрямо БВП ще е по-малък отколкото в периода преди кризата, въпреки че се очаква той да остане относително голям в сравнение с други държави — на равнище, надхвърлящо 26 % от потенциалния БВП. На този фон, допълнителното увеличаване на потенциалния растеж ще трябва да се осигури главно чрез нарастване на процента на участие и подобряване на общата факторна производителност. Очаква се по-високата степен на спестяване от домакинствата и корпоративния сектор да спомогне за постепенен спад на равнището на задлъжнялост и да допринесе за намаляване на несъответствието между инвестициите и спестяванията, като темповете на растеж на кредитирането вероятно ще се възстановяват постепенно.

Външната корекция и протичащите в момента промени в баланса на икономиката могат да доведат до по-устойчив състав на растежа, докато увеличаването на потенциалния растеж ще зависи, *inter alia*, от структурните реформи. С възстановяването на растежа на БВП в реално изражение през 2011 г. и повишаването отново на вноса, прогнозираното увеличение на конкурентоспособността, произтичащо от по-нататъшно забавяне на растежа на номиналните заплати, и възстановяването само частично на заетостта ще възпрепятстват ново увеличение на дефицита по текущата сметка. След драстичната корекция на външните дисбаланси през 2009—2010 г., дефицитът по текущата сметка се очаква като цяло да остане непроменен или леко да намалее в средносрочен план.

При основния сценарий рисковете са значителни и съществува голяма несигурност по отношение на мащаба и обхвата на възстановяването, както и за хода на растежа след кризата. В положителен аспект е възможно по-бързо спадане на равнището на безработица и подобряване на условията за кредитиране. В отрицателен аспект, трайно увеличаване на цените на стоките и инфлацията, както и продължителен спад на външното финансиране и в изчистването на дългове, могат да повлияят върху възстановяването на вътрешното търсене. Освен това продължаващата икономическа слабост на региона и външната среда могат да ограничават външното търсене.

3. МОНИТОРИНГ, ПРОЦЕДУРНИ ВЪПРОСИ И УПРАВЛЕНИЕ

България осигури тясна съгласуваност между своите Национална програма за реформи и Конвергентна програма. В двата документа се очертават по интегриран начин усилията за фискална консолидация, от една страна, и за ключови структурни реформи и реформи в подкрепа на макроикономическата стабилизация, от друга. Програмите бяха представени за обсъждане в Народното събрание. Мониторинг ще бъде осигурен от Министерството на финансите. В Националната програма за реформи, България определи своите национални цели в областта на заетостта, научноизследователската и развойната дейност (НИРД), образованието, енергетиката, изменението на климата и намаляването на бедността за 2020 г. (таблица 1). Тези цели дават направление за развитие в по-дългосрочен план за необходимата модернизация на икономиката и поставят приоритетите за предстоящи реформи в по-широк контекст.

Таблица 1. Цели на България по Европа 2020 г.

Цели по Европа 2020 г.	Сегашно положение в България ¹	Цел за 2020 г. в НПП
Инвестиции в НИРД	0,5 %	1,5 %
Равнище на заетост (в %)	65,4 %	76 %
Дял на преждевременно напусналите образователната система (в %)	14,7 %	11 %
Дял на лицата със завършено висше образование (в %)	27,9 %	36 %
Намаляване на броя на хората, живеещи в бедност, или в риск от бедност или социална изолация	3,5 млн. души, живеят в риск от бедност или от социална изолация	Намаляване на броя на хората, живеещи в риск от бедност с 260 000 души
Енергийна ефективност — намаляване на енергийното потребление в Mtoe ²		Намаление на консумацията на енергия: 3,20 Mtoe
Емисии на парникови газове (от източници, които не попадат в обхвата на схемата за	0 % ³	20 % ⁴

¹ Данни на Евростат от 2009 г., освен ако не се почва друго.

² Mtoe = милиона тона нефтен еквивалент

³ Това количество съответства на развитието през периода 2005—2008 г. на емисиите, които не са обхванати от схемата на ЕС за търговия с емисии. Тъй като обхватът на схемата за търговия с емисии претърпя развитие през периода 2005—2008 г., тези емисии се изчисляват на базата на основните съответни категории източници съгласно РКОНИК (а не като разлика между общите емисии и проверените емисии по схемата на ЕС за търговия с емисии).

⁴ Националната цел за намаляване на емисиите, определена в Решение 2009/406/ЕО (или „Решение за поделение на усилията“), се отнася до емисии, които не са включени в схемата на ЕС за търговия с емисии. Тя се изразява като минимално относително намаление (ако е отрицателна) или максимално относително увеличение (ако е положителна) в сравнение с нивата от 2005 г.

търговия с емисии)		
Енергия от възобновяеми източници (дял на енергията от възобновяеми източници в брутно крайно енергопотребление)	9,4 % (Евростат, 2008 г.)	16 %

4. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПОЛИТИКАТА, ДНЕВЕН РЕД И ОЦЕНКА

На сегашния етап на своето икономическо развитие България е изправена пред редица политически предизвикателства. Сред тях са:

- i) консолидирането на публичните финанси в краткосрочен план и възстановяване на устойчивостта на фискалната политика в средносрочен план за запазване на макроикономическата стабилност;
- ii) смекчаване на отрицателното въздействие на световната икономическа криза и ускоряване на конвергенцията с жизнения стандарт в ЕС чрез осъществяването на структурни реформи за повишаване на ръста на производителността и подобряване на ефективността на публичните разходи; и
- iii) запазване на добре функциониращ и стабилен финансов сектор като предпоставка за устойчивото икономическо развитие.

4.1 ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

В краткосрочен план, България е изправена пред предизвикателството да се възстанови и повиши фискалната дисциплина с цел да се укрепи макроикономическата стабилност, а това трябва да бъде постигнато в не особено благоприятна среда без високи данъчни постъпления. Предвиденото до края на 2011 г. коригиране на прекомерния дефицит ще помогне за възстановяване на увереността и укрепване на доверието на пазарите по отношение на политиката на правителството. В средносрочен план, е важно да се постигне целта за ограничаване на структурния бюджетен дефицит до 0,6 % от БВП, за да се гарантира, че данъчната политика подкрепя действащия паричен режим. Такава средносрочна цел ще позволи подобреното усвояване на предоставяни от ЕС средства, като създаде бюджетна възможност за съфинансиране, както и за мерки, обвързани с осъществяването на структурни реформи. Освен това тя ще допринесе за подобряване на дългосрочната устойчивост на публичните финанси с оглед на растящия натиск за разходи, свързани със застаряването на населението.

Развитието на заплатите не съответстваше на развитието на производителността, като по този начин допринесе за външни дисбаланси чрез подриване конкурентоспособността на икономиката по отношение на разходите и цените (каре 1). Причината за това е, че през годините на икономически подем преди кризата значителното прегряване на икономиката доведе до сериозно затягане на пазара на труда. Поради това заплатите нарастваха много бързо, като през четвъртото тримесечие

на 2007 г. растежът достигна своя максимум в размер на близо 20 % на годишна база, т.е. много над увеличението на производителността на труда. Вследствие на спада и съответното приспособяване на трудовия пазар, започна забавяне на темповете на растеж на заплатите, въпреки че за заетите с трудови договори (които представляват 65 % от работната сила и 72 % от всички заети) този растеж се задържа на относително високо равнище от близо 10 % през 2010 г. При отсъствието на корекции на номиналния обменен курс, растежът на заплатите с по-големи темпове отколкото увеличението на производителността пречи както за конкурентоспособността, така и за вътрешното реструктуриране на икономиката към производителни и износно ориентирани сектори.

Сегашната неефективност на обществените разходи и рисковете за дългосрочната устойчивост на публичните финанси, *inter alia* в областта на пенсиите и здравеопазването, също създават рискове за фискалната стабилност. В областта на разпоредбите относно пенсионирането, последователни намаления на размера на пенсионните вноски и относително голям пакет от дискреционни мерки за увеличение на пенсиите през последните няколко години доведоха до значително увеличаване на дефицита във финансирането на системата. Реформите в здравеопазването до голяма степен са в застой след първоначално реструктуриране в края на 90-те години. Това доведе до многократни случаи на надхвърляне на разходите и просрочени плащания на болниците. Наред с финансовите трудности, системата на здравеопазването страда и от лоша достъпност и качество на предоставяните услуги.

Въпреки че финансовият сектор остана относително стабилен и печеливш по време на кризата, кредитирането подчертано забави темпа си на растеж. Необслужваните кредити на банките продължават да нарастват и свързаните с това загуби могат да окажат допълнителен натиск върху техните капиталови буфери. Освен това относително ниското равнище на финансово развитие разкрива възможностите за потенциален растеж на сектора, включително този на капиталовите пазари, което може да бъде от голямо значение за ускоряване на процеса на догонване от страната.

По-нататъшното подобряване на бизнес средата и регулаторната среда и постигането на значителен напредък в повишаване на административния капацитет на обществения сектор остават важно предизвикателство. Независимо от подобренията напоследък в бизнес средата, включително намаляване на изисквания стартов капитал за фирмите, България все още изостава при сравняване в рамките на ЕС и в световен мащаб⁵. Остават нерешени важни за ефективността въпроси, свързани с рамката на несъстоятелност, регулаторната рамка на общинско равнище, тежкия режим за издаване на разрешения за строеж, проблеми по привиждането на договорите в изпълнение, обществените поръчки и равнището на разходите за трансгранична търговия. Ниската ефективност и лошото качество на обществените услуги остават основна пречка за растежа, а неефективният надзор от страна на регулаторните и надзорните органи може да доведе до неуспех борбата с неконкурентното поведение.

⁵ Вж. например публикацията на Световната банка, *Doing Business* („Правене на бизнес“, 2010 г.), и на Европейската комисия от 2008 г., *The LIME assessment framework (LAF): A methodological tool* („Рамката LIME за оценка (LAF): методологичен инструмент“, 2008 г.) за съпоставка в контекста на Лисабонската стратегия на постиженията на държавите-членки на ЕС по отношение на БВП и в 20 области на политики от значение за растежа, *European Economic Occasional Papers*, 41.

Различни проучвания и показатели сочат възприемане на корупцията като голяма и широко разпространена, относително висока степен на неефективност на разходите на правителството в сравнение с други нови държави-членки на ЕС и липса на прозрачност при воденето на публичните политики. Публичната администрация страда от много нисък административен капацитет, включително относно ниското като цяло усвояване на средства от ЕС. Бизнес средата и конкурентоспособността страдат и от лошото състояние на обществения транспорт, недостатъчната инфраструктура, свързана с опазването на околната среда и широколентовия достъп до интернет, както и от високата енергийна интензивност (най-висока в ЕС) на икономиката.

Реформи, насочени към осигуряване на по-добро и по-ефикасно използване на трудовия потенциал на икономиката, ще благоприятстват икономическото приспособяване и ще подкрепят процеса на настигане. Крайно неблагоприятните демографски тенденции в България в резултат на масова емиграция и ниска раждаемост се очаква да окажат отрицателно въздействие върху растежа. Макар че през последните години равнищата на заетост и участие се увеличиха, младежкото участие е значително под средното за ЕС. Участието на пазара на труда се влияе отрицателно от липсата на съответни целенасочени и адаптирани активни политики, както и от неефикасните публични служби по заетостта. Сериозните проблеми с недеklarирания труд⁶ представляват допълнително предизвикателство, а бедността е по-силно изразена отколкото където и да е другаде в ЕС.

Въпреки отбелязания напоследък напредък в реформирането на средното образование, остават за решаване проблеми по повишаването на общата ефективност и качеството на системите за образование и обучение, особено по отношение на професионалното и висшето образование и за насърчаване на ученето през целия живот.

Каре 2. Ангажиментите на България по пакта „Евро плюс“

България се присъедини към пакта „Евро плюс“ (ПЕП) на 24—25 март 2011 г. и включи следните ангажименти в своите НПР за периода 2011—2015 г. и Конвергентна програма за 2011—2014 г.

а. Подобряване на конкурентоспособността

1. Да се намали административната тежест с 20 % до 2012 г. и да се рационализират още повече регулаторните режими;
2. Да се въведе обвързано с получените резултати заплащане в обществения сектор;
3. Да се отложи до 2013 г. индексацията на пенсиите и увеличението на компенсацията за заетите лица;
4. Да се установят единни точки за контакт в съответствие с Директивата за услугите;
5. Да се предоставят студентски стипендии за равен достъп до образование;
6. Училищно образование — да се въведат центрове за кариерно развитие, задължителна предучилищна подготовка, оценяване и кариерно развитие на учителите;
7. Висше образование – да се въведат рейтингова система за университетите и студентски практики; да се предоставят стипендии и държавни гаранции за банкови заеми; квалификация и кариерно развитие за академичния състав;
8. Да се приеме закон за иновациите; да се създадат центрове по предприемачество във

⁶ Счита се, че на сивата икономика се падат около 30 % от БВП и в нея е заета 20—25 % от работната сила.

висши училища; да се оценяват научните организации; да се изградят центрове за високи постижения, технологични паркове и служби за трансфер на технологии; да се изготви пътна карта за научната инфраструктура;

9. Да се направи аналитичен преглед на практиките за събирането на такси и се разработи проект на концепция относно Закона за държавните такси;
10. Да се усъвършенства електронното управление.

б. Насърчаване на заетостта

1. Да се намали делът на недеklarираната заетост, като се подобрят контролните дейности (увеличи се броят на инспекциите и инспекторите) и се обединят действията на социалните партньори, както и да се повиши качеството на работните места;
2. Да се увеличи трудовото участие чрез: i) интегриране на групите в неравностойно положение в пазара на труда; ii) намаляване на безработицата сред младежите чрез стажове; iii) увеличаване на заетостта сред възрастните хора; iv) повишаване на ефективността на услугите във връзка със заетостта, предоставяни от обществените служби за заетост; v) създаване на национален интернет портал за свободните работни места; и vi) създаване на система за прогнозиране на уменията и квалификациите, необходими на пазара на труда.

в. Допълнителен принос за устойчивостта на публичните финанси.

1. Последните мерки в областта на пенсионната реформа, включително повишаване на вноската за социално осигуряване, възрастта за пенсиониране, изисквания за трудов стаж и т.н., целящи да се гарантира консолидацията на пенсионната система, както и предоставяне на адекватни пенсии;
2. Ограничаване на схеми за ранно пенсиониране чрез увеличаване на изискванията, на които трябва да се отговаря за преждевременно получаване на пенсия;
3. Укрепване на вътрешната фискална рамка чрез приемане на финансов пакт за стабилност, включващ обвързващи числово изразени фискални правила.

Ангажиментите, поети от българските власти по пакта „Евро плюс“, са свързани с по-широкия дневен ред за реформи, очертани в Конвергентната програма и Националната програма за реформи. В някои области, като например фискалното управление, пенсионната система, публичната администрация и образованието, те ускоряват осъществяването понастоящем проекти за реформи. Мерките до голяма степен съответстват на тези срещу макроикономическите затруднения, одобрени от Съвета по икономически и финансови въпроси през юни 2010 г. в контекста на стратегията „Европа 2020“. Макар че има намерения някои от мерките да бъдат предприети незабавно, за много от тях може да се очаква да дадат резултати едва в средносрочен план.

4.2 ОЦЕНКА НА ПОЛИТИЧЕСКИЯ ДНЕВЕН РЕД

4.2.1 Макроикономически политики

4.2.1.1 Публични финанси

В актуализираната през 2011 г. Конвергентна програма на България се предвижда растежът на БВП в реално изражение да се ускори до 3,6 % през 2011 г. и до 4,1 % през 2012 г. Докато първоначално двигател на възстановяването на икономическата активност бяха външното търсене и попълването на запасите, очаква се бъдещият растеж постепенно да придобие по-балансиран характер. Външнотърговският баланс ще приеме неголяма отрицателна стойност, считано от 2012 г. (-0,4 % срещу 0,1 %

според прогнозата на службите на Комисията), вследствие на увеличената динамика на вноса в резултат на по-добро възстановяване в инвестициите и потреблението. Програмата съдържа по-благоприятна прогноза за икономическия растеж от тази на службите на Комисията за периода 2011—2012 г., понеже се предвижда по-голям принос на вътрешното търсене. В програмата се предвижда значително забавено въздействие на кризата върху пазара на труда, като след рязкото намаление на заетостта с 5,9 % през 2010 г. се прогнозира нейният растеж да остане нисък през 2011 г. (0,7 % според прогнозата на службите на Комисията) и да възлезе на 0,7 % през 2012 г. (1,1 % според прогнозата на службите на Комисията). С оглед на нарастването на цените на суровините, сценарият в програмата за развитието на инфлацията по хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ) се доближава до този в прогнозата на службите на Комисията (3,9 % срещу 4,2 % през 2010 г. и 3,4 % през 2012 г.). В програмата също така се предвижда запазването на съществуващия механизъм на валутен борд и сегашния паритет на обменния курс, така че последният е малко вероятно да упражни инфлационен натиск.

Базовият макроикономически сценарий в програмата за периода 2011—2012 г. може да бъде смятан за по-благоприятен от този в прогнозата на службите на Комисията. В програмата се предвижда растежът да остане над 4 % през периода 2013—2014 г., т.е. значително над прогнозирания от службите на Комисията среден потенциален растеж от 2,2 %⁷. Разликата между фактическия и потенциалния БВП, преизчислена от службите на Комисията въз основа на информацията в програмата съгласно общоприетата методика, се очаква постепенно да намалява от 2011 г. и да придобие положителна стойност през 2014 г. Тези предвиждания като цяло са в съответствие с прогнозата на службите на Комисията за постигане на нулева разлика между фактическия и потенциалния БВП по-късно през 2015 г. поради леко отслабване на възстановяването.

Предходната актуализация на Конвергентната програма се основаваше на първоначалния бюджет за 2010 г., одобрен през декември 2009 г., с който се целеше малък дефицит по консолидираната фискална програма в размер на 0,7 % от БВП на касова основа. Но с оглед на влошаващата се фискална ситуация, правителството преработи бюджета за 2010 г. през юли 2010 г. в посока на значително коригиране надолу на очакваните държавни приходи с 2,9 % от БВП, докато съвкупните разходи бяха увеличени с 1 % от БВП. В сравнение с коригираната впоследствие цел за 2010 г. от 3,8% от БВП за дефицита по консолидираната фискална програма, в краен резултат се получи подобрена стойност за дефицита в размер на 3,2 % от БВП. Този резултат се дължи най-вече на: i) по-благоприятното икономическо развитие през втората половина на 2010 г., което допринесе за увеличаване на данъчните приходи (по-специално от ДДС); ii) орязването на капиталовите разходи; и iii) строгият контрол върху текущите разходи.

Главната цел на средносрочната бюджетна стратегия на програмата е постигането на постепенна фискална консолидация през периода 2011—2014 г. Това следва да сведе дефицита под референтната стойност от 3 % от БВП през 2011 г. в съответствие с Препоръката на Съвета от 13 юли 2010 г. по процедурата при прекомерен дефицит. Освен това, тя следва да допринесе за по-нататъшен напредък към постигането на

⁷ Предвижданията за растежа в реално изражение на БВП обаче са по-ниски от потенциалния растеж, изчислен за периода преди кризата.

средносрочната бюджетна цел за дефицит от 0,6 % от БВП през 2014 г. Компетентните органи запазват своя ангажимент за стратегия на фискална политика с цел да се постигне балансиран номинален бюджет в средносрочен план и се избегне нарастване на дефицита (съгласно правилата на ESA 95) над 2 % от БВП. Средносрочната бюджетна цел (СБЦ) в структурно изражение беше коригирана⁸ в посока надолу (в сравнение с предишната актуализация на програмата) от излишък в размер на 0,5 % от БВП на дефицит от 0,6 % от БВП. Независимо от това тя остава по-амбициозна от изискваното минимално равнище, отразява целите на Пакта за стабилност и растеж и е предвидено да бъде постигната до края на периода, обхванат от програмата (2014 г.).

В номинално изражение, фискалните цели за 2011—2014 г. включват последващо подобрение на салдото по консолидираната фискална програма с планирана консолидация в размер на 0,7 % и 1 % от БВП съответно за 2011 г. и 2012 г., и 0,5 % от БВП за 2013 и 2014 г. В структурно изражение⁹, след значителна ранна бюджетна корекция с над 2 % от БВП през 2010 г. фискалната консолидация в размер на 0,1 % през 2011 г. е много по-ниска от препоръчаната от Съвета корекция с поне 0,75 % от БВП. За периода 2012—2014 г. прогнозираната годишна фискална консолидация в структурно изражение е съответно 0,6 %, -0,1 % и 0,1 % от БВП. Следователно предвижданата средна годишна фискална консолидация в структурно изражение след планираната корекция на прекомерния дефицит през 2011 г. е значително под препоръчаната съгласно Пакта — т.е. 0,5 % от БВП. Програмата би могла да осигури по-бързо достигане на СБЦ с оглед на постепенно подобряващите се икономически перспективи и на несигурността, произтичаща от значителната макроикономическа нестабилност напоследък.

За 2011 г. в актуализираната Конвергентна програма се предвижда дефицит от 2,5% от БВП, т.е. с 0,2 процентни пункта по-нисък от предвидения в прогнозата на службите на Комисията, направена през пролетта. Органите планират постигане на фискалната цел за 2011 г. в резултат на очакваното икономическо възстановяване, по-добра събираемост на приходите, по-висока ефективност на разходите и замразяването на основните разходни пера като цяло на равнището им за 2010 г. в номинално изражение. Планираното по-малко увеличение на бюджетните приходи в прогнозата на службите на Комисията се основава на по-консервативна оценка на въздействието на мерките за фискална консолидация. Бюджетната корекция в периода 2012—2014 г се основава на екстраполация от презумпция за постоянство във водената политика и в актуализираната програма не се предоставят подробности относно планираните бюджетни мерки за постигането на фискалните цели, различни от макроструктурните мерки с дългосрочен ефект (каре 3) в контекста на стратегията „ЕС 2020“.

Каре 3. Основни мерки

По отношение на приходите, увеличаването през 2011 г. на акцизите върху някои енергийни продукти, цигари и тютюневи изделия се очаква да доведе до нарастване на постъпленията в размер на 0,14 % от БВП. Увеличението с 1,8 процентни пункта на пенсионната вноска следва да доведе до допълнителни приходи в размер на 0,5 % от БВП, докато приходите от нов данък върху застрахователните премии се изчисляват на 0,03 % от БВП. Освен това задължителните минимални осигурителни прагове за основните

⁸ В програмата не се дава обяснение за коригирането в посока надолу. По всяка вероятност то отразява спада в потенциалния растеж вследствие на икономическата криза, както и амбицията за съсредоточаване усвояването на средства от ЕС в началния период, което би наложило съответно съфинансиране от националния бюджет.

⁹ Измерено като промяна в (преизчислените) структурни салда.

икономически дейности и професионални групи ще бъдат увеличени с 5,6 % в сравнение с 2010 г. (+0,14 % от БВП). Властите планират и облагане с 10 % данък, удържан при източника, на доходите на чуждестранни юридически лица, установени в зони с преференциален данъчен режим (офшорни зони), с произход в България. Освен това набор от мерки е насочен към подобряване на данъчното облагане и събирането на просрочени данъчни задължения, например чрез инкриминирането на неплащането на вноски за социална сигурност, както и увеличаване на броя и на честотата на данъчните одити. По отношение на разходите, компенсациите на служителите в публичния сектор, субсидиите¹⁰, социалните разходи и разходите за поддръжка ще се запазят на равнището си от 2010 г., а индексацията на пенсиите ще бъде замразена през 2011 г. и 2012 г.

Основни бюджетни мерки (% от БВП)

Приходи	Разходи
2011 г.	
<ul style="list-style-type: none"> Увеличение на ставката на ДДС за организирани туристически услуги и на някои акцизи за достигане на минималните ставки за ЕС; въвеждане на данък върху застрахователни премии (0,2 %) Ръст в социалните осигуровки с 1,8 процентни пункта и повишаване на минималните застрахователни прагове за основните групи професии с 5,6 % (0,6 %) 	<ul style="list-style-type: none"> Замразяване на заплатите в публичния сектор, междинното потребление и социалните плащания на равнището им за 2010 г. в номинално изражение
2012 г.	
<ul style="list-style-type: none"> няма информация 	<ul style="list-style-type: none"> Замразяване на индексацията на пенсиите и на увеличение на заплатите в общественния сектор. Повишаване на ефикасността на публичните разходи (-1,9 %) По-добро използване на трудовия потенциал (-0,21 %)
2013 г.	
<ul style="list-style-type: none"> няма информация 	<ul style="list-style-type: none"> Повишаване на ефикасността на публичните разходи (-0,14%) Изтичане на замразяването на индексацията на пенсиите
2014 г.	
<ul style="list-style-type: none"> няма информация 	<ul style="list-style-type: none"> Повишаване на ефикасността на публичните разходи (-0,23%)

Забележка: Бюджетното въздействие в таблицата представлява въздействието, отчетено в програмата, т.е. от националните органи. Положителният знак означава, че приходите/разходите се увеличават вследствие на съответната мярка.

Основните предвидени макроструктурни мерки с оглед на целите на „Европа 2020“, т.е. пренасочването на публични разходи към позиции, способстващи в по-голяма степен за растеж, по-доброто и по-ефикасно използване на трудовия потенциал, подобряването на качеството и ефективността на системите за образование и обучение и намаляването с 260 000 на броя на хората, живеещи в бедност, ще доведе до намаляване на разходите като дял от БВП през периода 2011—2014 г. съответно с 2,27 процентни пункта (п.п.), 0,26 п.п., 0,06 п.п. и 0,41 п.п.

¹⁰ Въпреки постоянното нарастване (35,3 % за периода 2000—2008 г.), България е с една от най-ниските имплицитни данъчни ставки за енергопотреблението в ЕС (източник: Taxation trends in the European Union („Тенденции в данъчното облагане в Европейския съюз“), Евростат, 2010 г.)

Съпоставени спрямо предпазлива оценка на средносрочния потенциален растеж на БВП, прогнозираните бюджетни разходи изглеждат да осигуряват подходящ курс за коригиране на дефицита с оглед да се постигне средносрочната бюджетна цел, като се има предвид, че СБЦ е по-амбициозна от минималното изисквано равнище. Предвижданото нарастване на разходите през 2012 г. и 2013 г. обаче може да застраши постигането на избраната по-амбициозна СБЦ, тъй като надвишава референтната ставка за средносрочен потенциален растеж с 0,4 % от БВП през две последователни години, като по този начин се ограничава свободата за фискални действия през последните години на програмата след коригирането на прекомерния дефицит.

През последните няколко години съотношението на държавния дълг спрямо БВП е с низходяща тенденция, като спадна под 14 % в края на 2008 г. Намаляването на дълга се дължеше предимно на големи първични излишъци, висок номинален ръст на БВП, както и на значителни приходи от приватизация. Но от началото на финансовата криза, с преминаването на бюджетното салдо от излишък към дефицит, посоката на тенденцията се смени и съотношението на дълга спрямо БВП се увеличи умерено на около 16 % през 2010 г. (таблица IV). Въпреки това в края на 2010 г. България беше на второ място по най-ниска степен на задлъжнялост измежду всички държави-членки на ЕС. Тази благоприятна позиция по отношение на държавния дълг бе подпомогната от постепенно намаляване на натрупаните нетни финансови активи, главно чрез фискалната резервна сметка на правителството в централната банка, салдото по която възлизаше на около 8,5 % от БВП през декември 2010 г. В програмата се прогнозира държавният дълг да достигне своя максимум от 19 % от БВП през 2012 г., след което да намалее и да се стабилизира на около 17 % от БВП през останалата част от периода на прогнозиране до 2014 г. Съответната динамика на дълга отразява постепенното намаляване на първичния дефицит, положителното въздействие на растежа на БВП в номинално изражение и допълнителната корекция наличности-потоци, водеща до намаление на дълга (с изключение на 2012 г., когато правителството планира да емитира дългови инструменти на международните пазари, за да изпълни своите задължения по изплащане на дълга в евро облигации в размер на около 2 % от БВП, които стават дължими през 2013 г.). Програмата предвижда също така някои спорни корекции наличности-потоци, като например устойчиви големи несъответствия между данните на касова основа и данните на начислена основа, за които не се дават повече пояснения. Прогнозите в програмата за съотношението дълг/БВП изглеждат като цяло реалистични, като се вземе предвид прогнозата на службите на Комисията от пролетта на 2011 г., както и най-новата налична информация.

Рискът за дългосрочната устойчивост на публичните финанси на България изглежда среден (таблица V). Дългосрочната цена на застаряването на населението е под средната стойност за ЕС. Сегашното състояние на бюджета се утежнява допълнително от разходите, свързани със застаряването на населението. Въз основа на сегашната фискална позиция, съотношението на дълга спрямо БВП вероятно ще спадне до 2020 г., така че ще остане далеч под референтната стойност от 60 %. Вследствие на изпълнението на програмата съотношението на дълга спрямо БВП ще остане далеч под референтната стойност от 60% до 2020 г.

Фискалната рамка на България функционираше относително добре при благоприятната икономическа конюнктура преди кризата. Бюджетните цели бяха изпълнявани постоянно и беше заделен значителен фискален резерв. Но под влиянието на икономическата криза дефицитът за 2009 г. поднесе впоследствие неприятна изненада,

нарушени бяха традиционните фискални правила за поддържане на бюджета уравновесен или с наличие на излишък, както и за бюджетни разходи под 40 % от БВП, а фискалните цели за 2010 г. бяха рязко преразгледани към понижаване. Отчасти това изглежда свързано и с процедурни слабости по отношение на планирането на разходите и контрол на задълженията на базата на текущо начисляване. То отразява също и обстоятелството, че при неотдавнашната добра икономическа конюнктура извънредните приходи в резултат на силна икономическа активност и структура на растежа, генерираща високи данъчни приходи, не бяха изцяло заделени настрана, а вместо това използвани за финансиране на относително големи ad-hoc увеличения на пенсиите, повишаване на разходите за заплати в общественния сектор, изпреварващо растежа на производителността, и намаляване на ставките за социално осигуряване. От тогава насам властите предприеха редица инициативи, за да се подобри не само контролът върху разходите, но и системите за мониторинг и отчетност, за да се ограничи рискът от надвишаване на планираните разходи и възникване на просрочени задължения. Със специална клауза в Закона за държавния бюджет за 2011 г. на Министерския съвет се предоставя изключителната компетентност да определя и актуализира тавани за договорните задължения на централните правителствени институции и ведомства. Това ще подобри централния контрол на етапите на планиране и одобрение, като по този начин ще спомогне да се намали склонността за натрупване на дефицит при запазването на известна гъвкавост на етапа на изпълнение на бюджета. С оглед да се подобри фискалната дисциплина, да се повиши степента на предсказуемост, да се намали макроикономическата нестабилност и се осигури провеждането в по-малка степен на проциклична фискална политика, властите възнамеряват да приемат всеобхватен законодателен пакет, укрепващ фискалните правила и средносрочната бюджетна рамка. Някои от разпоредбите се планира да бъдат заложени в Конституцията. Пакетът трябва да породи действие за изпълнението на бюджета навреме, за да бъде прилаган спрямо бюджета за 2012 г.

4.2.1.2 Финансов сектор

Промените във финансовия сектор бяха доминирани от значително забавяне на кредитния растеж. В контекста на нарастващите рискове за платежоспособността и ликвидността консервативното поведение на българските банки допринесе за поддържане на финансова стабилност. Никоя банка не е страдала от недостиг на капитали, като по този начин бе избегнато използването на публични средства или държавни гаранции. Мерките на властите имаха за цел да се осигури продължаване на финансирането на чуждестранните банки от страна на техните дружества майки и засилване на надзора, като в същото време се запазват високи регулаторни стандарти. След като достигна годишен темп от 64 % през декември 2007 г., от септември 2009 г. нататък растежът на банковото кредитиране се забави значително до едноцифрени числа. Вследствие от това съотношението между общия размер на кредитите и БВП през последните две години се стабилизира малко над 70 %. Забавянето на прираста на банковото кредитиране се дължи на повишената предпазливост и консерватизъм на банките в контекста на увеличените рискове за платежоспособността и ликвидността. Делът на необслужваните кредити нарасна от 2,4 % в края на 2008 г. на 11,9 % през декември 2010 г. Въпреки това подчертано влошаване на качеството на банковите активи и поради запазената рентабилност на банките капиталовата им адекватност в действителност се увеличи през същия период, като коефициентът съгласно регулаторните изисквания достигна 17,5 % в края на 2010 г. Докато през цялата 2008 г.

натискът върху ликвидността беше сравнително силен и междубанковите лихви нараснаха над нивото на EONIA, през 2010 г. той намалea значително, като дори в резултат на това лихвите на паричните пазари спаднаха под нивото на EONIA¹¹.

4.2.2 Политика по заетостта

Макар че функционирането на пазара на труда се подобри значително през последното десетилетие, трудът все още не се използва пълноценно и голяма част от ресурсите остават неоползотворени (през 2009 г. растежът на предлагането на труд бе -1,8 %). Коефициентът на заетост нарастваше постоянно до 2001 г., преди да започне да спада поради икономическата рецесия, чието въздействие се очаква да продължи още известно време. Голяма част от новите работни места бяха разкривани за работници с ниска квалификация. Равнището на безработицата се повиши от 5,4 % през 2008 г. до 10,2 % през 2010 г., а при младите хора (на възраст от 15 до 24 години) достигна 23,2 % през 2010 г. Кризата засегна тежко и лицата с ниска квалификация, чийто дял сред безработните е почти 70 %. Делът на дългосрочната безработица (46 % през 2010 г.) е по-висок в сравнение със средния за ЕС (2010 г.: 40 %) и съществува риск от превръщането □ в структурна.

В този контекст младежите и нискоквалифицираните работници са важен, но неоползотворен трудов ресурс, който може да спомогне за поддържането и генерирането на икономически растеж. Проучванията¹² показват, че трудно се намират работници с подходяща квалификация за съответните работни места, особено във връзка с новите технологии. Липсата на възможности за заетост по гъвкави схеми или ниският интерес към тях, както и нормативните препятствия пред създаването на работни места и пред дейността на самонаетите лица пречат на гражданите да сменят работното си място и водят до запазване на дела на недеklarираната заетост. Все още относително ниско е качеството на работата на публичните служби по заетостта във връзка с активизирането, търсенето на работа, намирането на работници с подходяща квалификация и преквалификацията им.

В българската НПП правилно са определени съществуващите предизвикателства и се предвиждат редица мерки за преодоляването им. В нея са предвидени специални програми за улесняване на прехода на младежите към пазара на труда. Според НПП ако законодателните и изпълнителните мерки за ускоряване на образователната реформа бъдат извършени бързо, те вероятно ще спомогнат за по-ефективното обвързване на циклите на образованието и заетостта и за повишаване на производителността на труда. Мерките за увеличаване на гъвкавостта на пазара на труда и на качеството на услугите по заетостта могат също така да доведат до по-добро задоволяване на потребностите на пазара на труда.

4.2.2.1 Повишаване на привлекателността на работата

¹¹ EONIA: Euro OverNight Index Average.

¹² Несъответствието между квалификацията на работниците и потребностите на работодателите са структурен проблем в България от няколко години. **Националният статистически институт (НСИ) и Агенцията по заетостта** редовно извършват проучвания сред работодателите, при които се установява броят на свободните работни места и се съпоставя с безработните и тяхната квалификация. Вж. също документа на Световната банка: http://siteresources.worldbank.org/INTBULGARIA/Resources/EducationPolicyNote_EN.pdf

Повишаването на дела на икономически активното население и насърчаването на гражданите да работят повече е стратегическа инвестиция в човешки капитал, защото предвид на демографския срив това би следвало да допринесе за устойчивостта и адекватността на системите за социална защита. Най-големият потенциал за нарастване на производителността на труда се крие в групата на младежите. Дългосрочно безработните и социално изолираните и най-нискоквалифицирани групи, особено ромското малцинство, са допълнителен ресурс, за чието интегриране на трудовия пазар са необходими устойчиви мерки.

Коефициентът на икономическа активност на младите хора бе на равнище под две трети от средното за ЕС (2009 г.: 29,5 %; ЕС: 43.8 %). Коефициентът им на заетост бе 24,8 % през 2009 г. (ЕС: 35,2 %). По-специално, България също така има най-голям дял на младежите, които нито учат, нито работят (19,5 % от лицата на възраст 15—24 г.) Главното препятствие пред участието на младежите на пазара на труда е липсата на възможности за съчетаване на образование и работа. Резултатите на образователната система са ниски, а пунктовете за включване на пазара и мерките за активизиране (търсене на работа, консултиране), които са адаптирани за нуждите на младежите, са недостатъчни. Ромите, повечето от които отпадат от училище и нямат трудов стаж, са изправени пред множество социални и икономически затруднения, налагащи многостранен подход (в т.ч. адекватна работа на социалните служби и подходящи образователни услуги).

В НПП са посочени редица програми за придобиване на ключови компетентности и за платено стажуване и чиракуване, които са подпомагани от Европейския социален фонд (ЕСФ) и чиято цел е улесняване на прехода към пазара на труда; споменати са и подпомаганите от ЕСФ центрове за кариерно развитие към университетите и висшите училища. В сътрудничество със социалните партньори се разработва национална система за проучване, анализиране и прогнозиране на потребностите на работодателите от работна сила с определени знания и умения. Тъй като повечето от тези програми са започнати наскоро или още не са започнати, навременното им изпълнение ще бъде от ключово значение за предотвратяване на по-нататъшен спад в предлагането на труд и за напредъка към целта за постигане на коефициент на заетост от 76 % съгласно НПП. В НПП не е очертан стратегически и интегриран политически подход по отношение на младежите (макар че има списък на програми за заетост и обучение), който да съчетае целенасочени мерки за услугите по заетостта и обучението, съобразени с образователния профил на целевата група.

4.2.2.2 Подпомагане на безработните да намерят отново работа

Препятствията пред участието на трудовия пазар са тясно свързани с факта, че не се вземат достатъчно целенасочени и целесъобразни активни мерки по заетостта, както и с немодернизираните и недостатъчно финансираните публични служби по заетостта. Както показва едно неотдавна проведено национално проучване¹³, качеството на публичните услуги по активизиране, подпомагане при търсенето на работа и преквалификация остава ниско. Публичните разходи за тези услуги също са малко. Обхватът на активната политика по заетостта също е ограничен: само 12 от всеки 100 човека, които биха искали да работят, са включени в мерките по активизиране.

¹³ „Оценка на нетното въздействие на активната политика по заетостта в България“ — Министерство на труда и социалната политика, 2010 г.

Мерките за пряко създаване на работни места през последното десетилетие спомогнаха за намаляване на периодите на безработица, но нямат траен ефект върху заетостта. Регионалната мобилност на работната сила е много ниска. Същевременно равнището на безработица се различава много между отделните региони, като в 33,3 % от регионите на равнище NUTS II (общинско равнище) коефициентът на безработица е 150 % от средния за държавата или повече. Освен от неподходящата целенасоченост и ниската ефективност на активната политика по заетостта функционирането на трудовия пазар е възпрепятствано и от ниската ефикасност на разходите (като се има предвид например броят на програмите, управлявани от Агенцията по заетостта); това важи и за мониторинга и оценяването на резултатите и стратегическото планиране. Инфраструктурата на бюрата по труда не е достатъчно модернизирана, като същевременно инвестициите за подобряване на качеството и разходите за услуги по търсене на работа и консултиране също са ограничени. В гореспоменатото проучване се посочва и необходимостта от осигуряване на подходящ мониторинг на мерките.

Вниманието в НПП е съсредоточено върху подобряването на **ефективността на Агенцията по заетостта**, по-конкретно чрез използване на ЕСФ за създаване на пунктове за комплексно обслужване, обучение на служителите на бюрата по труда, организиране на регионални трудови борси и повече регионални програми по заетостта, по-резултатен обмен на данни. Отпуснатите за тази програма 4 милиона евро обаче може да се окажат недостатъчни предвид на тези амбициозни цели. Наличните средства от фондовете на ЕС осигуряват значително финансиране за постигане на важните стратегически цели на реформата на публичните служби по заетостта в България и за инвестиране в материални и човешки ресурси за бюрата по труда. Освен това в НПП не е разгледан адекватно въпросът за необходимостта от разработване на мерки, които осигуряват по-добро профилиране и целесъобразни действия спрямо лицата, които търсят работа, в т.ч. чрез поредица от интервюта, представяне на информация и адаптиране на услугите при необходимост. В усилията си да повиши мобилността, ЕСФ ще насърчава предприемачеството у безработните чрез обучение за придобиване на търговски умения и отпускане на микрофинансови заеми.

4.2.2.3 Съчетаване на сигурност и гъвкавост

Функционирането на пазара на труда се затруднява от ниската като цяло степен на спазване на законите по отношение на недеклаираната заетост — голямо предизвикателство за българската икономика като цяло. България има най-високия дял на недеклаирана заетост в ЕС, представляващ 22—25 % от БВП според приблизителните оценки и включващ до една четвърт от всички работници¹⁴. Различни бюрократични и регулаторни пречки като високите административни разходи, които затрудняват малките предприятия, възпрепятстват приспособяването на пазара на труда и създаването на работни места. Това води също така до голямо намаление на основата, от която се формират публичните приходи.

Липсата на форми на гъвкава заетост и/или ниският интерес към тях допълнително намаляват стимулите за започване на редовна работа. Временната заетост, заетостта при непълно работно време и заетостта като самонаето лице имат нисък дял от общата

¹⁴ Индекс на скритата икономика 2010 г., Център за изследване на демокрацията, <http://www.csd.bg/>; В друго проучване, извършено от Асоциацията на индустриалния капитал в България, се установява още по-висок дял на недеклаираната заетост — 40 % от БВП: <http://bica-bg.org/uploads/PPP-08-09-2010-Final-to-be-printed-1.pdf>

заетост (16,5 %, което е два пъти по-ниско от средното за ЕС) и обикновено тези форми се ползват поради липсата на постоянна работа. Работата на непълно работно време (само 1 % от заетите при 15,1 % в ЕС) е икономически непривлекателна както за работниците (защото не осигурява достатъчен доход), така и за работодателите (защото те предпочитат сигурността да имат работници на пълно работно време). Рядко се практикува плаващо работно време. Все още не е уредена законово дейността на частните агенции за временна заетост, които биха могли да играят важна роля като допълнително средство за навлизане на трудовия пазар. Като се има предвид, че производителността на труда в България остава най-ниска в целия ЕС, възможностите за гъвкава заетост биха могли да спомогнат за преодоляване на проблемите на трудовия пазар и проблемите, свързани с квалификацията на работниците. За успешна борба с недекларираната заетост трябва да се упражнява контрол върху спазването на законодателните разпоредби и едновременно с това да се прилагат стимули за предприятията (например намаляване на административните разходи) и работниците (например добавки към трудовите доходи).

В НПП се отдава приоритет на контрола върху спазването на законодателните разпоредби чрез повишаване на капацитета на инспекторите, като се предвижда продължаване на успешната работа на Главната инспекция по труда и данъчните органи от 2010 г. и обединяване на усилията им за по-строг контрол. Социалните партньори участват активно в дейностите по информиране на предприятията и работниците за законовите предимства от излизането от сенчестата икономика. България планира през 2011 г. да транспонира Директивата за агенциите за временна заетост и да подпише национално споразумение, както и да разшири сътрудничеството с частните посредници по заетостта.

4.2.2.4 Инвестиции в образование и обучение

Въпреки че населението в България има **образователно равнище** над средното, над 40% от населението имат ниска езикова и математическа грамотност. Този контраст свидетелства за ниско качество и недостатъчно съобразяване с потребностите на трудовия пазар. Още по-важно е, че учебните програми и методите на преподаване и в училищата, и в университетите не са на висотата на повишаващите се изисквания на пазара на труда за нови образователни знания и умения, включително ключови компетентности, умения за ползване на информационни технологии и предприемачески умения. В момента ЕСФ съфинансира краткосрочни програми и мерки, но резултатите вероятно няма да послужат за разработването на стратегически подход. Голямо предизвикателство за България в отговор на демографското развитие остава разширяването на обхвата на мерките срещу намаляващия брой на учениците, по-специално увеличението на дела на децата, обхванати от предучилищното образование (2009 г.: 78,5 %; ЕС: 92,5 %) и намаляването на въздействието на отпадането от училище и дела на младите хора извън образователната система. Делът на преждевременно напусналите училище деца (14,7 % през 2009 г.) е близо до средната стойност за ЕС (14,4 %). Това явление се дължи на редица фактори, сред които бедността, и е особено сериозно сред ромите (при тях делът на преждевременно напусналите училище деца е 43 % през 2008 г. според приблизителните оценки). Ниските образователни резултати са свързани със слабата автономия на училищата, липсата на стимули за по-добро представяне, неефективната национална система за оценяване и недостатъчната отчетност (участие на родителите, наблюдение и отношения между общините и училищата). Очаква се Законът за предучилищното и

училищното образование, който предстои да бъде приет, да осигури някои решения, допълвайки добрите резултати от неотдавна извършената децентрализация на училищата. Този закон има за цел също да подсили значението на предучилищното образование, което е основата за последващото обучение на децата, и да доведе до подобрене на резултатите от обучението и образователното равнище в началното, основното и средното образование.

Делът на лицата с висше образование (27,9 % през 2009 г.) остава под средния за ЕС (32,3 %) въпреки положителната тенденция през последното десетилетие. Нарастването на броя на лицата с висше образование по математика, точни науки и технологии между 2000 и 2008 година е малко (21,8 %) въпреки благоприятните перспективи за заетост и висока възвръщаемост. България забави значително реформата на висшето образование. Новият Закон за висшето образование, вече предложен за разглеждане през 2010 г., но по-късно оттеглен, би представлявал ефикасен единен законодателен акт за извършване на необходимите промени, които включват: подобряване на качеството; повишаване на мобилността на студентите чрез прогнозиране на потребностите от определени умения и чрез осъвременяване на учебните програми; стимулиране на конкуренцията между висшите учебни заведения; подобряване на управлението на университетите. Бавният напредък по изменението на законодателството пречи на увеличението на дела на лицата с висше образование, на повишаването на качеството на образованието във висшите учебни заведения и следователно на интелигентния икономически растеж. Възможностите за повишаване на квалификацията и за преквалификация остават недостатъчни, което влияе отрицателно на конкурентоспособността на работната сила като цяло.

4.2.2.5. Борба с бедността и насърчаване на социалното приобщаване

Българските граждани са изправени пред най-голям риск от изпадане в бедност или социална изолация в ЕС (46,2 % срещу 23,1 % в ЕС). Относителното положение на възрастните хора се е влошило значително през последните 4 години, като рискът от изпадане в бедност за хората над 65 г. е достигнал 39,3 % през 2009 г. срещу 19,9 % през 2006 г. Предвид на сегашната и предвижданата бъдеща демографска ситуация постигането на целите на НПП за намаление на бедността ще зависи много от правилното определяне на политиката спрямо по-възрастните работници и лицата в неравностойно положение, както и от ефективността на социалните трансфери. Равнището на разходите за пенсии, социални обезщетения и помощи продължава да е сред най-ниските в ЕС (15 % от БВП през 2008 г. срещу 25,3 % в ЕС).

В НПП се обявява, че ще бъде разработена оперативна стратегия за интегрирането на ромите (които са 10,3 % от населението според приблизителните оценки¹⁵), чиято цел е обединяване на мерките по въпросите на заетостта, образованието, здравеопазването и жилищното настаняване в единен всеобхватен план. България пое и ангажимент за интегрирането на близо 8000 деца без родители и деца с увреждания, живеещи в държавни институции, като затвори 137 домове съгласно план за действие.

4.2.2.6 Реформа на пенсионната система

¹⁵ Резултатите от преброяването на населението през 2011 г. се очакват през месец юли тази година.

След преговори със социалните партньори през 2010 г. бе постигнато съгласие относно необходимостта от реформа на пенсионната система с цел да се повиши нейната дългосрочна устойчивост и да се предвидят по-адекватни пенсии. Въпреки това ефектите от въведените мерки далеч не са сигурни. Пенсионната реформа не е свързана с продължителността на живота в страната или със състоянието на системите за здравеопазване и дългосрочни грижи. Изпълнението на реформата обхваща периода от 2011 г. до 2026 г., като повечето мерки влизат в сила през втората половина на периода, а това може да създаде рисове както за тяхното изпълнение, така и за устойчивостта на първия стълб на пенсионноосигурителната система. Законоустановената възраст за пенсиониране за жените и мъжете ще започне да се увеличава едва след 2021 г. с по шест месеца всяка година до достигането на възраст от 63 години за жените (2026 г.) и 65 години за мъжете (2024 г.); разликата между мъжете и жените ще се запази. България остава една от малкото държави-членки на ЕС, в които ще има неравнопоставеност между мъжете и жените по отношение на възрастта за пенсиониране след 2020 г.

4.2.3 Структурни мерки за насърчаване на растежа

4.2.3.1 Условия за извършване на стопанска дейност

Нормативната уредба и административната система не подпомагат адекватно дейността на предприятията, тъй като съществуват множество сложни разрешителни процедури, много (високи) административни такси и данъци, незаконосъобразни общински регулаторни режими, забавени публични плащания и т.н.¹⁶ Освен това при транспонирането на законодателството на ЕС в националното законодателство често се въвеждат допълнителни изисквания. Българските предприятия имат ниска степен на интернационализация, а това изостри влиянието на свиващото се вътрешно потребление поради кризата.

Изпълнението на първата Програма за по-добро регулиране (2008—2010 г.) доведе до подобрене на условията за стопанската дейност чрез осезаеми резултати, например премахването на 112 незаконосъобразни общински регулаторни режими, намаляването на изискването за внесения уставен капитал за регистрация на търговско дружество и отмяната/опростяването на 32 лицензионни режими. 2-рата Програма за по-добро регулиране (2010—2013 г.) е в сила от 1 юни 2010 г. и отново предвижда конкретни действия за по-нататъшно подобряване на нормативните и административните условия.

Въпреки неотдавна извършените промени за подобряване на условията за започване на стопанска дейност и напредъка в областта на плащането на данъци, в световните класации България все още изостава от държавите с най-добри резултати в ЕС и света. В доклада на Световната банка за условията за стопанската дейност („Doing Business Report“) класирането на България се влоши (от 44-то място през 2010 г. до 51-во през 2011 г.), което е свидетелство за прекомерната бюрокрация и недостатъците на икономическата среда, включително принудителното изпълнение по договорни задължения, уредбата на несъстоятелността, обществените поръчки и конкуренцията.

¹⁶ Натрупаните просрочени плащания на държавата към частния сектор са все още високи. През 2010 г. просрочените плащания намаляха от около 800 милиона лева до около 450 милиона лева.

4.2.3.2 Административен капацитет

Административната реформа бе съсредоточена само върху намалението на броя на служителите в държавната администрация, а за отстраняването на другите източници на неефикасност в административната област бяха положени малко усилия. Подобрене на административния капацитет би могло да се постигне чрез мерки въз основа на резултатите от функционалния преглед, извършен през 2009 г. В държавната администрация ще бъде разработен нов модел на заплащане въз основа на резултатите, за да бъде повишена ефективността на човешките ресурси. При реформата на държавната администрация обаче не се вземат мерки по ключови въпроси като стабилността на работните места, деполитизацията, адекватността на професионалните знания и умения и способността да се определя правилно политиката. Сегашните мерки не са достатъчни и за повишаване на ефективността на съдебната система в борбата срещу корупцията от страна на регулаторните органи и органа по конкуренцията; корупцията оказва отрицателно въздействие върху социално-икономическото развитие на България като цяло, а и върху усвояването на средствата от европейските фондове. В НПП не са предвидени специални мерки за по-ефективно използване и усвояване на средствата от ЕС. Способността на България да усвоява средствата от ЕС остава ниска въпреки усилията на правителството за разрешаване на проблема (склучени са договори за 38 % от 7-те милиарда евро от ЕФРР¹⁷ и Кохезионния фонд за периода 2007—2013 г., но до април 2011 г. Комисията бе получила заявления за плащане само за 7 % от тези средства).

4.2.3.3 Достъп до финансиране

Достъпът до финансиране за предприятията, особено за малките и средните предприятия (МСП), стана по-труден вследствие на икономическата криза. Значително намаля банковото кредитиране за предприятията, най-вече за новосъздадените предприятия, предприятията с кратка история и новаторските предприятия, а това повлия негативно на разработването на новаторски продукти. Това оказва отрицателно въздействие върху способността на МСП да получават средства от структурните фондове на ЕС и да обезпечават изискваното съфинансиране с банкови заеми. Частното капиталово финансиране не е развито и пазарният му дял е незначителен. Няма интегрирана уредба за рисковите инвестиции в дялов капитал, която да определя условията за финансиране на нови предприятия. Дружества за рискови инвестиции (например индивидуални инвеститори — т.нар. „бизнес ангели“) има в сектора на информационните технологии, но те са по-скоро изключение отколкото правило). Сред по-важните мерки за преодоляване на проблема бе създаването на финансовия инструмент JEREMIE, по който се предоставят 200 милиона евро за рисково финансиране на МСП, за капиталово и за дългово финансиране. Досега обаче поради началните затруднения при изпълнението на инициативата отпускането на средства бе забавено.

4.2.3.4 Транспорт

Както националните, така и трансевропейските транспортни мрежи се характеризират с лоши връзки, лошо физическо състояние и недобра рехабилитация и поддръжка на транспортната инфраструктура. Нито един от планираните проекти на ЕС за

¹⁷ Европейски фонд за регионално развитие

трансевропейски железопътни или шосейни мрежи не е завършен. Що се отнася до автомобилния транспорт, мрежата от автомагистрала между големите градове в България и към съседните държави не е завършена, а недобрата поддръжка на пътищата води до лоши пътни условия и ниско равнище на безопасност на движението. Управленските, регулаторните и организационните структури в администрацията на автомобилния транспорт се отличават с липса на гъвкавост и голяма бюрокрация, което води до забавено планиране и изпълнение на проектите. Неефикасните обществени поръчки и недостатъчното проектно финансиране доведоха до забавено изпълнение. Понастоящем Агенция „Пътна инфраструктура“ (АПИ) е единственият орган, отговарящ за всички обществени пътища извън общините. Българското правителство започна реформи в сектора, създавайки отдел за координация в Министерството на регионалното развитие и благоустройството с цел засилено наблюдение върху АПИ, както и създавайки паралелна нова организация за изпълнение на пътни проекти, наречена Национална компания „Стратегически инфраструктурни проекти“, която ще упражнява надзор върху изпълнението на проектите за сложната и скъпа автомагистрала „Струма“ към Гърция и автомагистрала „Хемус“ и „Черно море“. Все пак тези нови структури трябва да докажат ефективността си, а има и риск от застъпване на функциите им.

Секторът на **железопътния транспорт** се характеризира с понижаващо се качество, честота и скорост на пътническите услуги, с остаряващи локомотиви и подвижен състав, с излишна инфраструктура, с недостатъчно финансиране и с негъвкави управленски, регулаторни и организационни структури. Това е довело до лошо състояние на железния път и до множество ограничения за скоростта, както и до поддръжане на линии и услуги, които не отговарят на пазарните изисквания. Реформите от страна на правителството са насочени към укрепване на финансовата устойчивост на железопътния сектор, както и към създаване на административния капацитет, който е необходим за ефикасното планиране и управление на инфраструктурните проекти.

4.2.3.5 Услуги

България е уведомила Комисията, че транспонирането на Директивата за услугите е завършено. Остава обаче да се види какви ще бъдат резултатите, тъй като има специфични за отделните сектори промени, които още не се приети. Освен това българската „единна точка за контакт“ е достъпна в интернет, но все още няма възможност за извършване на административни процедури по интернет (на този етап се предлага само информация).

4.2.3.6. Обществени поръчки

Прилагането на законодателството в областта на обществените поръчки показва значителни слабости, а нередности са открити в 60 % от проверените процедури, като този дял е още по-висок при големите публични инфраструктурни проекти, при които органите имат задължение да упражняват предварителен контрол. Административните органи нямат достатъчен капацитет да предоставят консултации по обществените поръчки и да извършват проверки. Капацитетът на Агенцията за държавна финансова инспекция е намален значително. В резултат на това Агенцията е извършила последващи проверки по едва 12 % от всички процедури за обществени поръчки през 2009 г. Освен това последващите административни проверки не се извършват въз основа на надлежна оценка на риска. Въвеждането на системата за предварителен контрол трябва да спомогне за отстраняване на недостатъците в процедурите за

големите структурни проекти. Въпреки това Агенцията по обществени поръчки няма достатъчен капацитет да извършва предварителните проверки и да следи дали се спазват препоръките □. Освен това сътрудничество между различните административни органи, които отговарят за прилагането на различните аспекти на законодателството в областта на обществените поръчки, е слабо, а съдебните органи не са в състояние ефективно да защитават обществените поръчки от конфликти на интереси. Вътрешните процедури не позволяват ефективно разкриване на конфликтите на интереси, за които би могло да бъде сигнализирано на прокуратурата, а съответните административни наказания не са достатъчно възпиращи.

4.2.3.7. Енергетика и изменение на климата

Въпреки намалението на енергийната интензивност на българската икономика с почти една трета през последното десетилетие основният въпрос е производството и използването на енергия. България има най-високата енергийна интензивност и най-високия коефициент на специфичните емисии на парникови газове в ЕС. Макар че не притежава големи залежи от енергийни суровини, от гледна точка на ЕС българската икономика е по-скоро специализирана в енергоемки отрасли. Това положение се усложнява от опасения за сигурността на енергийните доставки и уязвимостта към енергийни ценови шокове, неефективното функциониране на енергийните пазари, данъчното облагане на енергията и преработването на (биологичните) отпадъци, съчетани с голямо увеличение на замърсяването на въздуха и с отрицателно въздействие върху значителното биологично разнообразие на страната.

Изглежда, че съчетанието на много висока енергийна интензивност, ниска енергийна ефективност и умерена до висока зависимост от ограничен брой чуждестранни източници на енергийни ресурси и от българските залежи от нискокалорични лигнитни въглища води до рискове пред устойчивия растеж в средносрочен план, например рискове, свързани с енергийните ценови шокове, и създава бремето на по-строгите изисквания за опазване на околната среда и намаление на емисиите на парникови газове. С втория български Национален план за действие по енергийна ефективност се полагат усилия за преодоляване на проблема с енергийната ефективност, особено на сградите.

Проблемите в свързването, недостатъчните презгранични междусистемни връзки, високата зависимост от вноса и неефективно функциониращите и изолирани енергийни пазари излагат икономиката на риск от големи сривове на доставките. Върху инвестиционната среда в енергийния сектор отрицателно влияе неподходящата нормативна уредба, а това пречи на успешното развитие на инфраструктурата.

България има слаби резултати в прилагането на мерките за развитие на вътрешния енергиен пазар. Националният регулаторен орган следва да осигури адекватна независимост на оператора на преносната система въз основа на третия пакет от мерки, въпреки че цените на пазарите на електроенергия и природен газ все още са регулирани. По-специално, цените на енергията за предприятията са много ниски, а това би могло да създаде стимул за специализиране в енергоемки дейности и да премахне стимула за ефективно използване на енергията, който съществува в други държави от ЕС. Освен това въпреки премахването на законовите бариери пред навлизането на пазара организацията му, отличаваща се с ограничена прозрачност на ценообразуването и на правомощията на енергийните предприятия в различните

пазарни сегменти, би могла да ограничи свързаните с пазарните инструменти стимули за намаление на емисиите на парникови газове и на замърсяването.

България поема ангажимент да изпълни целта за постигане на 16 % дял на енергията от възобновяеми източници в крайното енергопотребление и 10 % дял на енергията от възобновяеми източници в транспорта до 2020 г. Постигането на тези цели ще зависи от изпълнението на Националния план за действие за енергията от възобновяеми източници, по-специално на мерките за секторите на транспорта и електроенергията.

Новата тенденция в изменението на емисиите на парникови газове изглежда в съответствие с националната цел за 2020 г., определена на европейско равнище (+20 % в сравнение с нивата от 2005 г.), но тъй като икономическата криза обикновено води до намаление на емисиите, трябва да се прояви предпазливост (особено по отношение на автомобилния транспорт, като се имат предвид делът му в националните емисии и сегашната тенденция). НПР не съдържа оценка дали съществуващите и планираните мерки за намаление на емисиите са достатъчни за постигането на целта за 2020 г. или на оперативните цели (например вътрешнонационални цели и/или междинни цели, и/или секторни цели). Не се посочват и мерки по отношение на автомобилния транспорт.

4.2.3.8 Научноизследователска и развойна дейност (НИРД), иновации и цифрова среда

Интензивността на НИРД на България е една от най-ниските в ЕС с дял от 0,49 % в БВП през 2008 г., или около четири пъти по-малко от средната стойност за ЕС-27. Равнището на частните инвестиции в НИРД е най-ниското в ЕС главно в резултат на отраслова специализация в ниско технологични сектори и сегашния недостиг на средно и високотехнологични фирми. Системата за научноизследователска дейност и иновации (НИДИ) е силно разпокъсана с множество участници и липса на критична маса и култура на оценяване на научноизследователските институции, както и ниска привлекателност на кариерите в научните изследвания. По отношение на управлението, липсва последователна и целенасочена политика в областта на НИДИ, както консенсус относно националните приоритети. Делът на конкурентното финансиране е доста нисък в сравнение с институционално финансиране на НИДИ, а прозрачността на процедурите за разпределение на средствата за финансиране може да бъде подобрена още.

Българското правителство си е поставило амбициозната национална цел интензивността на НИРД да възлезе на 1,5 % от БВП до 2020 г., която ще бъде постигната само с големи усилия и реформи въз основа на дългосрочна стратегия, които да се предприемат и извършват по устойчив и последователен начин. Подготвена е, но все още не е приета национална научно-изследователска стратегия, включваща мерки за усъвършенстване на управлението и увеличение на дела на конкурентното финансиране. В стратегията от особено значение са въпросите за установяването на ограничен брой приоритети и за подобряване на рамковите условия, необходими за частните инвестиции в научни изследвания и иновации, както и мерките за повишаване на привлекателността на кариерата на научните работници. Други законодателни мерки са въведени или са в процес на изготвяне – например Законът за развитие на академичния състав, Законът за Българската академия на науките, Законът за

иновациите, но на този етап не е ясно дали ще бъдат добре формулирани и как те ще се впишат в горепосочената стратегия. С това е свързан риск мерките относно научните изследвания да не бъдат съгласувани в достатъчна степен с мерките за иновации, а секторните приоритети за НИДИ да не бъдат подбрани съгласувано в тясно сътрудничество със съответните министерства и заинтересовани страни. Това би могло да попречи на подбора на най-подходящите области за НИДИ, а именно тези, в които България има признати научни постижения — както са определени с международен бенчмаркинг — или които допринасят за справянето с предизвикателствата пред обществото и могат да привлекат частния сектор за участие в НИРД.

Освен това на стратегията понастоящем липсва свързана с нея многогодишна рамка за финансиране (включително интелигентно използване на структурни фондове) и ясно разграничаване между органите, отговорни за мониторинга/изпълнението на множеството предвидени мерки. От особено значение са мерките за повишаване на привлекателността на изследователската кариера чрез съсредоточаване на ресурсите върху малко на брой, но много привлекателни научноизследователски длъжности. Това може да се осъществи чрез оценяване от независима, международна експертна група на високо равнище, която да подбере най-продуктивните изследователски групи в университетите и научноизследователските институти, включително тези на Българската академия на науките, като следва модели, възприети в държави от ЕС със солидна култура на оценяване като Обединеното кралство или Австрия, както и чрез подобряване на връзките с български учени, установени в чужбина.

България е с много ниска степен на разпространение на фиксирания широколентов достъп до интернет — 14,9 %, по която е на предпоследно място в Европейския съюз и едва малко над половината от средната стойност от 26,6 % за ЕС. Това се дължи най-вече на ниското покритие в селските райони, за които последните налични данни (от декември 2009 г.), показват, че то не превишава 33 %, а това е далеч под равнището във всички други държави-членки. Естествено, ниската степен на свързаност ограничава навлизането на всички онлайн услуги както за електронно управление, така и за електронна търговия или електронно здравеопазване. През ноември 2009 г. България прие Стратегия за широколентов достъп, но някои основни мерки за изпълнение са много по-скорошни. Поради това все още не е ясно дали стратегията ще ускори значително въвеждането на широколентов достъп. Във всеки случай, като се има предвид много голямото изоставане, неговото преодоляване ще отнеме няколко години прилагане на мерките. Мобилната широколентова връзка предоставя друга възможност за достъп до интернет. Мобилните оператори не разполагат обаче с допълнителен подходящ радиочестотен спектър. На 28 октомври 2009 г. Европейската комисия прие своя препоръка 2009/848/ЕО да се изключи аналоговата наземна телевизия и да се освободи до 2012 г. значителна част от радиочестотния спектър (радиочестотната лента 790—862 MHz) за мобилни широколентови услуги. България изоставя от съответния график и това закъснение поражда рискове да се забави внедряването на мобилни широколентови услуги в допълнение към бавното въвеждане на фиксиран широколентов достъп.

5. РЕЗЮМЕ

Представената в Конвергентната програма фискална стратегия следва да доведе до коригиране на прекомерния дефицит по консолидираната фискална програма през 2011 г. От актуализацията обаче не става съвсем ясно как ще бъдат постигнати фискалните цели през 2012—2014 г. Освен това въпреки постепенно подобряващите се

икономически перспективи и несигурността, произтичаща от значителната макроикономическа нестабилност напоследък, с програмата не се осигурява по-бърз напредък към постигането на средносрочната бюджетна цел. Понастоящем българската икономика е в процес на стабилизиране след резките промени през 2009—2010 г., които прекъснаха периода на висок икономически растеж и отключиха коригирането на някои от натрупаните неравновесия. Макар че възстановяването се дължи главно на продължителния висок растеж на износа, стимулиран от благоприятното развитие на световната търговия и подновяването на запасите, прогнозата за икономическия растеж за 2011—2012 г. в Конвергентната програма се основава на по-оптимистично допускане за по-голям принос на вътрешното търсене в сравнение с прогнозата на службите на Комисията.

В Националната програма за реформи (НПР) на България са определени четири приоритетни области: конкурентоспособността на младите хора, стопанската среда, доверието в държавните институции и инфраструктурата. Като цяло тези приоритети съответстват на резултатите от анализа на Комисията за структурните проблеми, които продължават да влияят отрицателно на перспективите за дългосрочен устойчив растеж. Тези проблеми се натрупват от известно време в българската икономика (лоша инфраструктура и липса на административен капацитет) и за реформата ще има нужда както от дългосрочна стратегия, така и от продължителни усилия.

С оглед на факта, че през последните години растежът на заплатите надвишаваше прираста на производителността на труда, конкурентното положение на икономиката би могло да се влоши. За създаването на повече възможности за растеж би спомогнало намалението на административната тежест и осигуряването на по-благоприятни условия за инвестиции на частния сектор. Значително предизвикателство остава ограничаването на бедността и социалната изолация, особено за най-уязвимите групи от населението, изправени пред множество затруднения, поради което от голямо значение ще бъдат мерките за улесняване на хората в намирането на работа.

СТАТИСТИЧЕСКО ПРИЛОЖЕНИЕ

Таблица I. Макроикономически показатели

	1995- 1999 г.	2000- 2004 г.	2005- 2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Основни показатели							
Растеж на БВП	-0,7	5,4	6,4	-5,5	0,2	2,8	3,7
Разлика между фактическия и потенциалния БВП ¹	-1,7	1,6	3,9	-3,5	-5,0	-4,2	-2,9
ХИПЦ (годишно изменение в %)	10,6	6,4	8,2	2,5	3,0	4,3	3,4
Вътрешно търсене (годишно изменение в %) ²	1,2	7,6	8,9	-12,8	-4,6	2,5	3,6
Равнище на безработицата (% от работната сила) ³	13,3	16,0	7,9	6,8	10,2	9,4	8,5
Бруто капиталобразуване (% от БВП)	13,6	18,3	28,9	28,9	23,5	24,2	25,0
Брутно национално спестяване (% от БВП)	15,4	15,3	13,4	20,4	23,9	23,8	24,0
Сектор „Държавно управление“ (% от БВП)							
Нето предоставени (+) или получени заеми (-)	-3,2	0,2	1,4	-4,7	-3,2	-2,7	-1,6
Брутен дълг	87,4	54,4	20,0	14,6	16,2	18,0	18,6
Нетни финансови активи	н.д.	7,1	8,6	6,8	н.д.	н.д.	н.д.
Общо приходи	37,2	40,0	39,3	36,0	34,5	34,7	35,0
Общо разходи	40,3	39,8	37,8	40,7	37,7	37,4	36,6
от които: лихва	9,7	3,0	1,2	0,8	0,6	0,8	0,9
Корпоративен сектор (% от БВП)							
Нето предоставени (+) или получени заеми (-)	1,1	4,4	-2,1	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Нетни финансови активи; нефинансови предприятия	н.д.	-69,0	-153,7	-190,2	н.д.	н.д.	н.д.
Нетни финансови активи; финансови предприятия	н.д.	0,1	-22,4	13,7	н.д.	н.д.	н.д.
Брутни инвестиции	4,6	12,8	23,9	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Брутен опериращ излишък	6,7	22,8	29,1	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Домакинства и нестопански институции, обслужващи домакинства (НСИОД) (% от БВП)							
Нето предоставени (+) или получени заеми (-)	-1,0	-7,8	-16,1	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Нетни финансови активи	н.д.	49,6	62,0	56,7	н.д.	н.д.	н.д.
Бруто заплати	1,6	20,9	29,2	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Нетен доход от собственост	6,8	0,4	0,2	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Получени текущи трансфери	0,6	10,8	13,5	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Брутно спестяване	0,2	-6,8	-13,8	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Останал свят (% от БВП)							
Нето предоставени (+) или получени заеми (-)	-0,7	-4,8	-19,3	-7,6	-0,3	-1,3	-1,8
Нетни финансови активи	н.д.	14,7	107,9	117,7	н.д.	н.д.	н.д.
Нетен износ на стоки и услуги	0,8	-8,9	-18,2	-8,8	-1,9	-2,4	-3,0
Нетен първичен доход от останалия свят	-2,8	0,6	-3,6	-2,2	-2,6	-3,8	-3,8
Нетни капиталови трансакции	0,0	0,2	0,1	1,4	0,7	0,7	0,8
Търгуем сектор	57,0	51,9	46,7	44,6	44,8	н.д.	н.д.
Нетъргуем сектор	34,3	35,3	37,2	41,3	41,3	н.д.	н.д.
в т.ч.: строителен сектор	3,9	4,0	6,0	7,3	7,0	н.д.	н.д.
Реален ефективен обменен курс (индекс, 2000 г. = 100)	87,0	108,0	123,3	150,5	148,4	155,7	160,3
Условия за търговията със стоки и услуги (индекс, 2000 г. = 100)	90,8	100,4	104,9	107,3	110,7	109,3	108,1
Развитие на експортния пазар (индекс, 2000 г. = 100)	128,5	113,8	124,2	139,4	147,5	152,5	155,7
Забележки:							
¹ Представлява разлика между фактическия и потенциалния брутен вътрешен продукт по пазарни цени от 2000 г.							
² Показателят за вътрешното търсене включва запасите.							
³ Като безработни се водят всички лица, които не са били заети, търсели са активно работа и са били готови да започнат работа незабавно или в срок от две седмици. Работната сила се равнява на общия брой на заетите и безработните лица. Равнището на безработица обхваща възрастовата група 15-74 години.							
Източник: Прогноза на службите на Комисията от пролетта на 2011 г.							

Таблица II. Сравнение на макроикономическото развитие и на прогнозите

	2010 г.		2011 г.		2012 г.		2013 г.	2014 г.
	КОМ	КП	КОМ	КП	КОМ	КП	КП	КП
Брутен БВП (изменение в %)	0,2	0,2	2,8	3,6	3,7	4,1	4,4	4,2
Частно потребление (изменение в %)	-1,2	-1,2	2,1	3,2	3,6	4,1	4,7	3,5
Бруто образуване на основен капитал (изменение в %)	-16,5	-16,5	4,9	5,6	5,8	6,5	7,5	7,6
Износ на стоки и услуги (изменение в %)	16,2	16,3	7,7	8,2	7,1	7,8	7,6	7,2
Внос на стоки и услуги (изменение в %)	4,5	4,5	7,0	7,8	6,8	8,2	8,5	7,3
<i>Приноси към растежа на реалния БВП:</i>								
- Крайно вътрешно търсене	-5,7	-5,7	2,4	3,5	3,6	4,4	5,1	4,5
- Изменение на запасите	0,6	0,6	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1
- Нетен износ	5,2	5,2	0,3	0,1	0,0	-0,4	-0,8	-0,3
Разлика между фактическия и потенциалния БВП ¹	-5,0	-5,4	-4,2	-4,2	-2,9	-2,8	-1,0	0,4
Заетост (изменение в %)	-5,9	-5,9	0,5	0,2	1,0	0,7	0,9	0,6
Равнище на безработицата (%)	10,2	3,4	9,4	-0,1	8,5	-0,4	-0,5	-0,3
Производителност на труда (изменение в %)	6,4	6,5	2,3	3,4	2,7	3,4	3,5	3,6
Инфлация по ХИПЦ (%)	3,0	3,0	4,3	3,9	3,4	3,4	2,6	2,4
Дефлатор на БВП (изменение в %)	3,0	3,0	3,1	3,5	2,5	2,8	2,5	2,2
Компенсация на наетите (на лице, изменение в %)	7,2	7,2	7,1	7,7	6,8	6,5	6,8	5,4
Нето предоставени/ получени заеми спрямо останалия свят (% of GDP)	-0,3	-0,2	-1,3	-0,7	-1,8	-1,7	-2,1	-1,8
<i>Забележка:</i>								
¹ В проценти от потенциалния БВП, с потенциален БВП съгласно програмата и преизчисляването от службите на								
<i>Източник:</i>								
Прогноза на службите на Комисията (КОМ) от пролетта на 2011 г. и Конвергентна програма (КП).								

Таблица III. Състав на подобрението на бюджетното салдо

(% от БВП)	2010 г.	2011 г.		2012 г.		2013 г.	2014 г.	Изменение: 2010-2014 г.
	КОМ	КОМ	КП	КОМ	КП	КП	КП	КП
Приходи	34,5	34,7	34,6	35,0	35,3	35,4	33,8	-0,7
в т.ч.:								
- Данъци върху производството и вноса	14,9	14,5	14,4	14,6	14,6	14,3	14,3	-0,6
- Текущи данъци върху доходите, богатството и т.н.	4,9	4,9	4,9	5,0	4,9	5,1	5,1	0,2
- Социалноосигурителни вноски	7,0	7,3	7,3	7,2	7,1	7,0	7,1	0,1
- Други (остатък)	7,7	8,0	8,0	8,3	8,7	9,0	7,3	-0,4
Разходи	37,7	37,4	37,2	36,6	36,8	36,4	34,2	-3,5
в т.ч.:								
- Първични разходи	37,1	36,6	36,4	35,7	35,9	35,3	33,3	-3,8
в т.ч.:								
Компенсация на наетите лица	9,4	8,8	8,6	8,6	8,3	8,0	7,9	-1,5
Междино потребление	6,2	6,2	5,7	6,0	5,5	5,2	4,8	-1,4
Социални плащания	14,3	13,9	13,6	13,2	12,8	12,3	12,2	-2,1
Субсидии	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	1,3	1,1	-0,2
Бруто образуване на основен капитал	4,6	4,4	4,3	4,8	5,6	5,6	4,5	-0,1
Други (остатък)	1,3	2,0	3,0	2,0	2,7	3,0	2,8	1,5
- Лихвени Разходи	0,6	0,8	0,8	0,9	0,9	1,1	0,9	0,3
Салдо по консолидираната фискална програма (КФП)	-3,2	-2,7	-2,5	-1,6	-1,5	-1,0	-0,5	2,7
Първично салдо	-2,6	-1,9	-1,7	-0,7	-0,6	0,0	0,4	3,0
Еднократни и други временни мерки	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1
Салдо по КФП без еднократните мерки	-3,3	-2,7	-2,5	-1,6	-1,5	-1,0	-0,5	2,8
Разлика между фактическия и потенциалния БВП ²	-5,0	-4,2	-4,2	-2,9	-2,8	-1,0	0,4	5,4
Салдо, коригирано спрямо фазата на икономическия цикъл ²	-1,4	-1,2	-1,1	-0,6	-0,6	-0,7	-0,6	0,8
Структурно салдо³	-1,5	-1,2	-1,1	-0,6	-0,6	-0,7	-0,6	0,9
<i>Изменение на структурното салдо</i>		0,4	0,4	0,6	0,5	-0,1	0,0	
Структурно първично салдо ³	-0,9	-0,4	-0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	1,2
<i>Изменение на структурното първично салдо</i>		0,6	0,6	0,7	0,6	0,1	-0,2	
Забележки:								
1 При положение, че политиката остане непроменена.								
2 Разлика между фактическия и потенциалния БВП (в % от потенциалния БВП) и салдо, коригирано спрямо фазата на икономическия цикъл, съгласно програмата и преизчисляването от службите на Комисията въз основа на информацията в програмата.								
3 Структурно (първично) салдо = (първично) салдо, коригирано спрямо фазата на икономическия цикъл, с изключение на еднократни и други временни мерки.								
Източник:								
Конвергентна програма (КП); Прогноза на службите на Комисията (КОМ) от пролетта на 2011 г.; преизчисления на службите на Комисията								

Таблица IV. Динамика на дълга

(% от БВП)	средно 2005-09	2010 г.	2011 г.		2012 г.		2013	2014
			КОМ	КП	КОМ	КП	г. КП	г. КП
Съотношение на brutния дълг към БВП¹	18,9	16,2	18,0	16,4	18,6	19,0	17,4	17,1
Промяна в съотношението <i>Приводи:</i>	-4,5	1,6	1,8	0,2	0,6	2,6	-1,6	-0,3
1. Първично салдо	-1,4	2,6	1,9	1,7	0,7	0,6	0,0	-0,4
2. Ефект на „снежната топка“	-1,4	0,2	-0,1	-0,3	-0,1	-0,1	-0,2	-0,1
<i>в т.ч.:</i>								
Лихвени разходи	1,2	0,6	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	0,9
Ефект на растежа	-1,0	0,0	-0,4	-0,5	-0,6	-0,6	-0,8	-0,7
Инфлационен ефект	-1,5	-0,4	-0,5	-0,5	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
3. Корекция наличности-потоци	-1,7	-1,2	0,0	-1,2	0,0	2,2	-1,4	0,3
<i>в т.ч.:</i>								
Разлики между данните на касова основа и данните на начислена основа	-1,3	1,2		-1,2		3,9	-3,1	0,1
Нетно натрупване на финансови активи	-0,5	-2,7		0,1		-1,4	1,9	0,2
<i>Приватизация</i>	-1,0	-0,3		0,6		0,2	0,1	0,0
Оценъчни ефекти и други	0,1	0,3		0,0		0,0	0,0	0,0

Забележки:
¹В края на периода.
²Ефектът на „снежната топка“ отразява въздействието на лихвените разходи върху натрупания дълг, както и въздействието на растежа на БВП в реално изражение и инфлацията върху съотношението на дълга (чрез деноминатора). Корекцията наличности-потоци включва разликите между данните от отчитането на касова основа и на начислена основа, натрупването на финансови активи, както и оценъчните и други остатъчни ефекти.

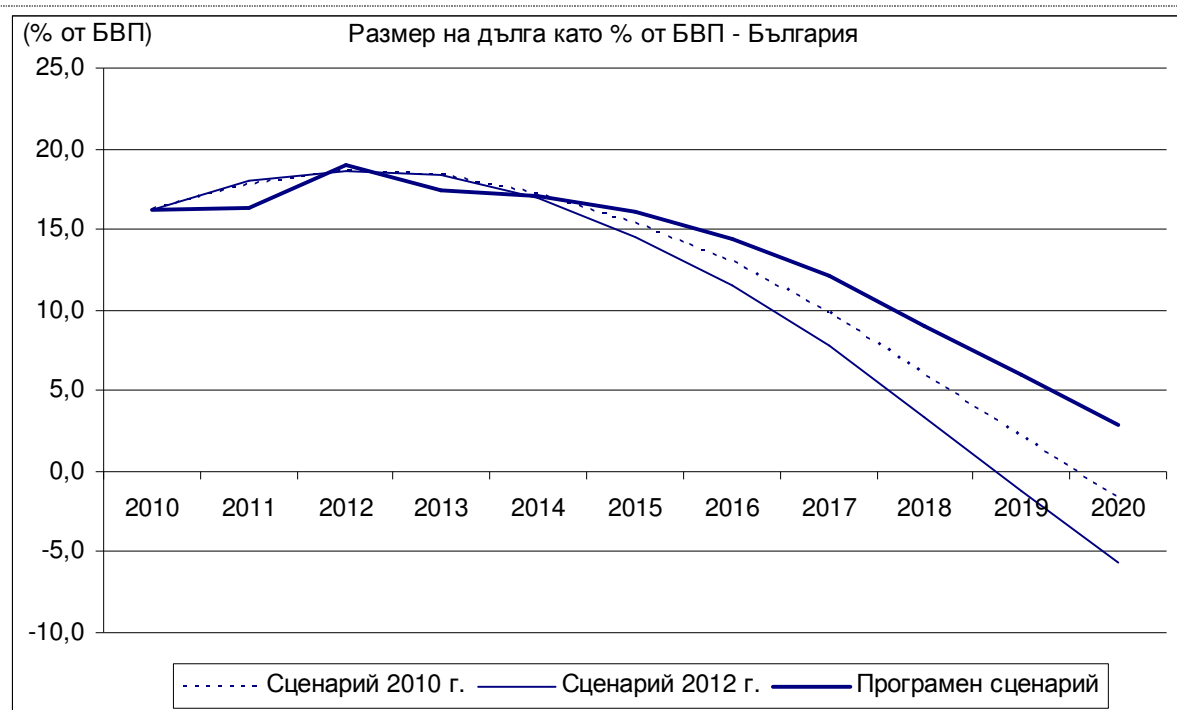
Източник:
Конвергентна програма (КП); Прогноза на службите на Комисията (КОМ) от пролетта на 2011 г.; преизчисления на службите на Комисията

Таблица V. Показатели за дългосрочна устойчивост

България	Базов сценарий (2010 г.)		Програмен сценарий			
	S1	S2	S1	S2		
Стойност	1,7	3,3	0,7	2,3		
<i>в т.ч.:</i>						
Първоначално състояние на бюджета (IBP)	1,1	1,2	0,1	0,2		
Изискуем дълг в 2060 (DR)	-0,6	-	-0,6	-		
Дългосрочно изменение в първичното салдо (LTC)	1,1	2,1	1,1	2,1		
	2010	2015	2020	2010	2015	2020
Размер на дълга като % от БВП	16,2	15,3	-1,7	16,2	16,0	2,9

Забележка: „Базовият сценарий“ (2010 г.) описва устойчивостта на публичните финанси, като се приема, че състоянието на бюджета през 2010 г. ще остане неизменно в средносрочен план (до края на периода, обхванат от програмата). „Програмният“ сценарий описва устойчивостта на публичните финанси, като се приема, че плановете в програмата относно бюджета бъдат изпълнени изцяло.

Фигура. Средносрочна прогноза за дълга

Източник: Служби на Комисията

Таблица VI. Показатели на финансовите пазари

	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Обща стойност на активите на банковия сектор (% от БВП)	73,1	83,7	96,6	106,2	107,1
Дял на активите на петте най-големи банки (% от общата стойност на активите)	50,3	56,7	57,3	58,3	...
Дял на чуждестранната собственост в банковата система (% от общите активи)	77,2	81,6	83,4	83,7	...
Показатели за финансова стабилност :					
- необслужвани заеми (% от общата стойност на заемите) ¹⁾	2,2	2,1	2,5	6,4	11,9
- коефициент на капиталова адекватност (%) ^{1), 2)}	14,5	13,8	14,9	17,0	17,5
- рентабилност - възвръщаемост на собствения капитал (%) ^{1), 3)}	25,0	24,8	23,1	10,2	7,9
Растеж на частното кредитиране (годишно изменение в %)	21,3	48,5	49,7	12,6	2,1
Цени на жилищни имоти (изменение в % на годишна основа)					
Експозиция към държави, получаващи/изплащащи официална финансова помощ (% от БВП) ⁴⁾
Дълг на частния сектор (% от БВП) ⁵⁾	45,1	61,7	72,6	76,2	74,6
Брутен външен дълг (% от БВП):					
- държавен	14,3	10,2	7,5	7,8	7,8
- частен	51,9	66,4	76,1	74,3	73,6
Спред на дългосрочния лихвен процент спрямо германски ДЦК (базови пункта)*	42,1	32,3	139,3	399,3	326,2
Средове по суапи за кредитно неизпълнение за ДЦК (5-годишни)*	498,6	353,1	259,0
<u>Забележки:</u>					
1) Данните за 2008-2009 г. включват и клонове на чуждестранни банки.					
2) Коефициентът на капиталова адекватност се определя, като общият капитал се раздели на рисково претеглените активи					
3) Съотношение на нетните приходи към собствения капитал. След припадане на извънкредни позиции и данъци. Първичен капитал.					
4) Обхващат държави са IE, EL, PT, RO, LV и HU.					
5) За 2007 г. се посочва само съотношението на кредитите към БВП поради непълни данни за дълговите ценни книжа.					
* Измерен в базови пунктове.					
<u>Източник:</u>					
Банка за международни разплащания и Евростат (експозиция към държави, които са уязвими в макрофинансово отношение), МВФ (показатели за финансова стабилност), служби на Комисията (дългосрочни лихвени проценти), Световната банка (брутен външен дълг), Евростат (цени на жилищни имоти) и ЕЦБ (всички останали показатели).					

Таблица VII. Показатели относно пазара на труда и социални показатели

Показатели относно пазара на труда	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Равнище на заетост (% от населението на възраст 20-64 години)	61,9	65,1	68,4	70,7	68,8	65,4
Растеж на заетостта (изменение в % спрямо предходната година)	2,7	3,3	3,2	2,6	-2,6	-5,9
Равнище на заетост на жените (% от жените на възраст 20-64 години)	57,1	60,4	63,5	65,4	64,0	61,7
Равнище на заетост на мъжете (% от мъжете на възраст 20-64 години)	66,8	69,9	73,4	76,1	73,8	69,1
Равнище на заетост на по-възрастните работници (% от населението на възраст 55-64 години)	34,7	39,6	42,6	46,0	46,1	43,5
Равнище на заетост на непълен работен ден (% от общата заетост)	2,1	2,0	1,7	2,3	2,3	2,4
Заетост за определен период от време (% на заетите със срочен трудов договор)	6,4	6,2	5,2	5,0	4,7	4,5
Равнище на безработицата ¹ (% от работната сила)	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,2
Дълготрайна безработица ² (% от работната сила)	6,0	5,0	4,1	2,9	3,0	4,8
Равнище на младежка безработица (% от младежката работна сила на възраст 15-24 години)	22,3	19,5	15,1	12,7	16,2	23,2
Процент на незаетите млади хора, НЗУО ³ (% от населението на възраст 15-24 г.)	25,1	22,2	19,1	17,4	19,5	:
Дял на лицата, преждевременно напускащи системата на образование и обучение (% в населението на възраст 18-24 г. на лица с най-много незавършено средно образование, които не продължават образованието или обучението си)	20,4	17,3	14,9	14,8	14,7	:
Получаване на висше образование (% от населението на възраст 30-34 г., на успешно завършилите висше образование)	24,9	25,3	26,0	27,1	27,9	:
Производителност на труда на един зает (годишно изменение в %)	3,6	3,1	3,2	3,5	-2,9	6,4
Отработени часове на един зает (годишно изменение в %)	-0,3	-0,3	0,0	0,1	-0,1	-0,3
Производителност на труда на отработен час (годишно изменение в %; постоянни цени)	3,9	3,4	3,1	3,4	-2,9	6,7
Компенсация на един нает (годишно изменение в %; постоянни цени)	1,8	-0,5	3,2	7,3	4,9	4,1
Номинален растеж на разходите за труд на единица продукция (годишно изменение в %)	5,6	3,1	9,3	12,5	12,7	0,8
Реален растеж на разходите за труд на единица продукция (годишно изменение в %)	-1,7	-3,5	0,1	3,7	8,1	-2,1
Забележки:						
¹ Съгласно определението на МОТ, възрастова група 15-74 години)						
² Дял в работната сила на лицата, които не са били заети минимум 12 месеца.						
³ НЗУО са лица, които нито са заети, нито учат, нито се обучават.						
Източници:						
Служби на Комисията (проучване на работната сила в ЕС и европейски национални отчети)						

**Таблица VII. Показатели относно пазара на труда и социални показатели
(продължение)**

Разходи за обезщетения за социална закрила (% от БВП)	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.
Болнични/здравеопазване	0,49	4,23	3,59	3,70	4,40
Инвалидност	0,82	1,23	1,26	1,13	1,15
За старост или за преживели лица	7,95	7,46	7,25	7,04	7,40
Семейни/детски добавки	0,00	0,99	1,02	1,18	1,30
Безработица	0,25	0,28	0,30	0,28	0,35
Жилище и социално изключване, некласифицирани другаде	0,00	0,40	0,35	0,34	0,35
Общо	9,5	14,6	13,8	13,7	14,9
в т.ч.: на база имуществено състояние	0,01	1,01	0,84	0,67	0,71
Показатели за социално приобщаване	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.
Застрашени от бедност или изключване ¹ (% от общото население)	:	61,3	60,7	44,8	46,2
Деца, застрашени от бедност или изключване (% от населението на възраст 0-17 години)	:	61,0	60,8	44,2	47,3
Възрастни хора, застрашени от бедност или изключване (% от населението на възраст 65 години и повече)	:	73,7	71,1	65,5	66,0
Дял на хората, изложени на риск от бедност ² (% от общото население)	:	18,4	22,0	21,4	21,8
Стойност на на относителния праг на бедността (за едночленно домакинство годишно) - в стандарти за покупателна способност (PPS)	:	1920	1980	2856	3456
Дял на страдащите от тежки материални лишения ³ (% от общото население)	:	57,7	57,6	41,2	41,9
Дял на хората, живеещи в домакинства с ниска степен на трудова заетост ⁴ (% от населението на възраст 0-59 г., без студенти)	:	14,7	15,9	8,1	6,9
Дял на работещите, изложени на риск от бедност (% от заетите лица)	:	5,5	5,9	7,6	7,5
Notes:					
¹ Хора, застрашени от бедност или социално изключване (AROE): лица, които са застрашени от бедност (AROP) и/или страдат от тежки материални лишения (SMD) и/или живеят в домакинство с нулева или много ниска степен на трудова заетост (LWI).					
² Дял на хората, изложени на риск от бедност: процент на хората с еквивалентен разполагаем доход под 60% от националния медианен еквивалентен доход.					
³ Дял на хората, които изпитват най-малко 4 от следните 9 лишения - хората не са в състояние да: i) плащат своя наем или сметките за текущите си разходи; ii) поддържат жилището си достатъчно топло; iii) посрещнат неочаквани разходи; iv) ядат месо, риба или протеинов еквивалент всеки втори ден; v) ползват една седмица почивка извън дома си веднъж годишно; vi) притежават кола; vii) притежават перална машина; viii) притежават цветен телевизор; или ix) имат телефон.					
⁴ Хора, живеещи в домакинства с много ниска степен на трудова заетост: дял на хората на възраст, живеещи в домакинства, в които възрастните са работили по-малко от 20% от своето общо потенциално работно време през предходните 12 месеца.					
Източници:					
ESSPROS относно разходите за обезщетения за социална закрила; статистически данни на ЕС за доходите и условията на живот (EU-SILC) - относно социалното приобщаване.					

Таблица VIII. Показатели за резултатите на продуктите пазари и за целите на политиката

Показатели за резултатите	2001-2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Производителност на труда ¹ общо за икономиката (годишен растеж в %)	3,6	3,2	3,1	3,5	-0,7	6,5
Производителност на труда ¹ в преработвателната промишленост (годишен растеж в %)	5,9	5,7	13,2	2,7	2,5	10,0
Производителност на труда ¹ в секторите електроенергия, газ, вода (годишен растеж в %)	0,6	-5,2	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Производителност на труда ¹ в строителния сектор (годишен растеж в %)	0,6	-8,2	-3,0	-7,4	-3,0	24,0
Патентна активност в преработвателната промишленост ² (за патенти на ЕПВ, като се раздели на брутната добавена стойност на сектора)	0,8	0,6	0,1	н.д.	н.д.	н.д.
Показатели за целите на политиката	2001-2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Необходимо време за изпълнение на договори ³ (в дни)	н.д.	564	564	564	564	564
Необходимо време за започване на бизнес ³ (в дни)	н.д.	32	32	49	18	18
Разходи за НИРД (% от БВП)	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	н.д.
Завършване на висше образование (% от населението на възраст 30-34 години)	24,1	25,3	26,0	27,1	27,9	н.д.
Общ дял на публичните разходи за образование (% от БВП)	4,2	4,2	4,1	4,6	н.д.	н.д.
	2003 г.	2005 г.	2006 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Регулиране на продуктивния пазар ⁴ , общо (индекс; 0=нерегулиран; 6=макс.регулиран)	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Регулиране на продуктивния пазар ⁴ , на дребно (индекс; 0=нерегулиран; 6=макс.регулиран)	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Регулиране на продукт. пазар ⁴ , мрежови сектори ⁵ (индекс; 0=нерегулиран; 6=макс.регулиран)	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
Забележки:						
¹ Производителността на труда се определя, като брутната добавена стойност (в постоянни цени) се раздели на броя на заетите лица.						
² Данните за патенти се отнасят за заявления, отправени до Европейското патентно ведомство (ЕПВ). Те се отчитат според годината, в която са регистрирани в ЕПВ. Те се разбиват според местоживеенето на изобретателя, като се прилага дробно отчитане за заявления от няколко изобретателя или по няколко класа на ИРС, за да се избегне двойно отчитане.						
³ Методиката, вкл. допусканията, за този показател е представена подробно на интернет адрес http://www.doingbusiness.org/methodology .						
⁴ Методиките за показателите за регулиране на продуктите пазари са представени подробно на интернет адрес http://www.oecd.org/document/1/0,3746,en_2649_34323_2367297_1_1_1_1,00.html . Наличните най-нови показатели за регулиране на продуктите пазари се отнасят за 2003 и 2008 г. с изключение на мрежовите сектори.						
⁵ Съвкупно регулиране в енергетиката, транспорта и далекосъобщенията (ETCR).						
*стойност за 2007 г.						
Източник :						
Служби на Комисията, Световна банка (за необходимото време за изпълнение на договори и започване на бизнес) и ОИСР (за показателите за регулиране на продуктите пазари).						